

Összegezés

A különböző ének-zenei szakkönyvek, dokumentumok egybehangzó általános és részlet megállapításai, utasításai alapján az általános iskola első osztályában folyó ének-zenei nevelőmunka épít az óvoda hasonló nevelésére. Tehát az óvoda iskolaelőkészítő szerepe igen nagy hangsúlyt kap hiszen mint láttuk, a dalanyag cca. 70–75%-a megegyezik az általános iskola első osztályában a óvodában is tanult dalokkal. Az óvoda iskolaelőkészítő szerepe igen jelentős mind a dalok, meg tanítása – ezáltal az átél, emóciókat kiváltó szép, esztétikus éneklés – vonatkozásában (gyermkek és óvónő éneklésére egyaránt vonatkozik), de igen lényeges a készségfejlesztés szempontjából is. Ilyenek a metrum, a ritmus, az ütemhangsúly, a tempó a ritmusérzékfejlesztésen belül, hangszépités (dúdolásal, lálázással, különböző játékos szótagokkal), hangszínfelismertetés, illetve a hangszínek megkülönböztetése (a) használati tárgyak, b) ritmushangszerek, c) dallamhangszerek, a hangmagasság iránti érzék fejlesztése (maga a tiszta éneklés megfelelő hangmagasságban), hangerővel való bánni tudás (a dinamikai érzék fejlesztése), a dallamfelismerés (az óvónő énekerő hangszerjátékáról és dallamritmus hangoztatása alapján), a dallambújtatás stb. Ezek mind-mind az iskolai – előbb játékos, majd mindinkább tudatos – ének-zene tanítására készítik fel a gyermekeket. Kb. 6–8 éven belül szinte minden gyermek bekerül az óvodába (80%), így az iskola ének-zenei nevelőmunkájának (oktatásának) előkészítése még a mainál is nagyobb hangsúlyt fog kapni. Óvodapedagógusainknak lelkiismeretes felkészítéssel kell az óvodából átjuttatni a gyermekeket, hogy az iskola tudjon építeni zenei „ismereteikre”, hogy ne legyen légüres tér, áthidalhatatlan szakadék az óvoda és az iskola ének-zenei nevelőmunkája között. Az óvoda iskolaelőkészítő funkciójának kiemelt hangsúlyozása kötelez bennünket, az óvónőképző intézetek ének-zene tanárait, valamint e területen dolgozó valamennyi óvónőt.

A meglévő hibák azonnali javítása és a visszajelzések alapján munkánk esetleges hiányosságainak belátása és korrigálása feltétlenül szükséges.

Végül megemlítem, hogy minden felelős fórum milyen rendkívüli jelentőséget tulajdonít az iskolaelőkészítésnek. Ennek legkiemelkedőbb példája abból is kitűnik, hogy 1970-ben kiadták a 154/1970. (M. K. 19–20) MM sz. utasítást, az iskolára előkészítő foglalkozások megszervezéséről.

Így még azok számára is lehetőséget biztosít kormányzatunk az iskolára való felkészülésben, akik különböző okok miatt nem járhattak óvodába. Lehetőség nyílt arra, hogy az általános iskola tanulmányokra „előkészítő foglalkozásokat” szervezzenek az illetékesek. E foglalkozások szervezésével kapcsolatos Útmutató az új nevelési programmal teljes mértékben szinkronban van, é végrehajtásával mód nyílik arra, hogy nagyjából azonos ének-zenei nevelési eredményekkel kerüljön be minden gyermek az általános iskola első osztályába.

RUDAS KATALIN

Győr, Tanítóképző Intézet

Feladatlapok az ének-zene önálló órákon

Iskolánkban 1–3. és 2–4. összevont osztályok is vannak. Ezekben az osztályokban a közvetlen ének-zene órák mellett önálló órák is szerepelnek.

Számomra igen nagy nehézséget okozott a 2–4. összevont osztály negyedik osztályának 45 perces önálló órája. Szaktanár lévén – nem is tartózkodom ekkor az osztályban – megfelelőképpen előkészíteni nem tudom a feladatokat, ugyanakkor pedig 1–1 munkafüzeti feladat nem is ad 10–15 percnél hosszabb munkát a tanulók számára. Az óra többi része kihasználatlanul maradt.

Sok próbálkozás, kísérletezés után most már néhány éve feladatlapokat készítünk. Ezek jól beváltak*.

* A tantervi módosítást értelemszerűen figyelembe kell venni.

Tapasztalataim szerint igen sok előny származik a feladatlapok alkalmazásából.

a) Minden utasítást írásban kapnak meg, így távollétem semmiféle problémát nem okoz.

b) Megtanulnak írásbeli utasítás alapján önállóan dolgozni.

c) Alkalmazni lehet az egyéni bánásmód elvét: a jobban dolgozó többet, a gyengébb tanuló – képességeinek megfelelően – kevesebbet dolgoz fel belőle.

d) A közvetlen órákat daltanulásra, új elemek tanulására, élménynyújtásra használhatom fel, az elméleti anyag stb. gyakorlását nyugodtan megoldom az önálló órákon.

e) A tanulók szívesen oldják meg a sokszor rejtvénytyszerűen, vagy játékosan feladott gyakorlatokat, közben megszerzik az ismereteikhez a készséget, esetleg a jobbák a jártasságok is.

f) Fejlődik fantáziájuk is, mert aki a feladatokat megoldotta, rajzolhat egy-egy megadott dallal kapcsolatban, illusztrálhatja azokat.

Esetleg az ismert dalok és olvasásórán tanult versek segítségével műsort állít össze.

g) A feladatlapok értékelésekor, ellenőrzésekor arról is képet kaphat a pedagógus, mit tudnak már biztosan a tanulók, hol tart az osztály, hol vannak hiányszágok, hol lehetne esetleg még alaposabb munkával előbbre lépni. Ettől függetlenül 1–1 feladatlapot osztályozni is lehet és így a tanulók értékelésének egyik része is megoldott.

Segítséget nyújthat ez a módszer a pedagógusnak az osztályozás nehéz munkájában. Összevetheti a feladatlap eredményét a tanuló egyéb teljesítményével, tevékenységével és realisabb kép alakulhat ki a tanulóról.

Milyen feladatlapokat készítettem?

A feladatlapok minden esetben szorosan kapcsolódnak a munkafüzet feladataihoz, azokat kibővíti, elemzi, a bennük levő zenei elemeket ismétli, illetve az újakat gyakorolja.

Három részre tagolom a feladatlapokat.

a) Az 1. részt mindenki köteles megoldani. Ez minden esetben egy munkafüzeti feladattól és az ehhez kapcsolódó elméleti anyagból áll.

b) A 2. részt az oldja meg, aki az első résszel már elkészült, de még van ideje más feladat megoldására is. Ezt a munkát külön értékelem. (Néhány szóval, vagy osztályzattal.)

c) Ha ezt is megoldotta, jöhet a rajzolás. Rendszerint megadom a dalt, amihez rajzolhatnak. Vagy a munkafüzetben feldolgozott dalt, vagy az órán tanult új dalt választom, amely alkalmasabb a rajzolásra. Esetleg a történelmi eseményeknek megfelelően kapnak rajzolnivalót, pl. november 7., vagy március 15-vel kapcsolatban stb.

Van, amikor nem rajzos feladatot adok, hanem pl. megfelelő dalok és versek keresését a tanult iskolai anyagból (koncentráció olvasással) a raj egyik ünnepéjére, vagy pl. táborúzi műsor összeállítása. Kedvelt feladat ez is.

Néhány éves gyakorlatom alapján az a tapasztalatom, hogy a tanulók 80–90%-a megoldja valamennyi feladatot és mindössze 15–20% nem jut el a rajzolásig egyes esetekben. Természetesen az első feladatok nehezebben készülnek el, a későbbiekben mindig könnyebben megy a munka. Kb. az 5. feladat után már könnyedén dolgozik az osztály legnagyobb része.

A feladatlapokat minden esetben elkészítem már az előző közvetlen órára. Első időben bizony 5–6 percet is elvesz az órából, később már csak néhány másodpercet.

Kézbe kapják, végigolvassák – lehet kérdezni –, ezekre válaszolok, illetve közösen megbeszéljük az adandó problémákat. Néha én teszek fel kérdést, amiről tudom, hogy nehezebben megoldható, vagy újszerű feladatról van szó. Nagy az öröm, ha ők találják ki a megoldás módját.

Milyen feladatokat oldunk meg?

1. Tantervi előírás a munkafüzeti feladatok megoldása. Nekem is elsőrendű kötelességem ezek elvéggeztetése. Így minden alkalommal megoldanak 1-1 munkafüzeti feladatot.

A tulajdonképpeni megoldás előtt alapos analízist végzünk. Eleinte mindent kérdésre végeznek el, később az elemzés egy részét már önállóan csinálják.

a) *Analízis ritmikai szempontból:*

Milyen az ütembeosztása?

Hányat számolunk egy ütemben?

Milyen ritmusértékek fordulnak elő a dalban?

Ezek nevei: pl. $\frac{1}{2}$ tá – negyed.

Milyen ritmusértékeket találunk az egyes ütemekben?

Pl. a munkafüzet 22. sz. feladatánál:

Ismétlőjel szerepe – mit jelent? (alkalomszerűen).

Itt kerül szó minden ritmusproblémáról, ami éppen az adott feladatban előfordul.

b) *Analízis dallami szempontból:*

Gé kulcs elnevezése, előjegyzés, hol a dó?

A betűjelek alapján összeállítjuk a dal hangkészletét – sorrendbe rakjuk – előbb betűkkel, majd az öt vonalon hangjegyekkel. A G kulcsot és az előjegyzést én teszem ki, mert a 4. osztályban még nem anyag a jelek írása, csak a felismerése kötelező.

c) A munkafüzeti feladat így már ritmikai és dallami szempontból egyaránt elő van készítve, az írásbeli megoldásnak most már semmi akadályja sincs.

2. *Néhány példa a feladatlapon második részéhez.* Ebből alkalomszerűen a kötelező feladatokhoz is lehet anyagot választani.

RITMIKAI FELADATOK

a) Írjon $\frac{2}{4}$; $\frac{3}{4}$; $\frac{4}{4}$ -es ütemeket, attól függően, milyen volt a munkafüzet feladatának ütembeosztása, esetleg az órán tanult dalé.

Vagy: A megadott dalok milyen ütembeosztásúak?

b) Néha megadom a ritmusértékeket, amelyeket ütembe kell szednie. Pl.:

stb.

Vagy: ki kell egészítenie a félig elkészített ütemeket.

(Néha meg is lehet őket tréfálni – kész ütemeket közjük csempészni. Külön öröm, ha észreveszik.)

Vagy: Egy sereg ritmusérték kiírása, nekik az ütemvonalakat kell közjük kitenni.

c) Össze lehet állíttatni a ritmusértékeket + szünetjeleiket. Így:

Hát a kimaradtat milyen szünetjellel pótolnád?

d) Az órán már énekelt és jól ismert dal szövegét leírom, nekik a ritmusát kell föléje írni. Segítségül (különösen eleinte) el is lehet kezdeni, 1–2 ütemet már előre megoldani.

e) Ha új ritmuselem kerül sorra, annak előkészítésére is itt kerülhet sor és gyakorlása is itt történhet.

Pl. a szinkópa tanulásánál:

rövid-hosszú – rövid szótagok megbeszélése (nyelvtan) után szavak gyűjtése önállóan.

A szinkópa megtanulása után:

Megfelelő szavak fölé a ritmus kiírása.

Szinkópás ritmusú szavak keresése az énekeskönyvből.

Szinkópás dalok keresése az énekeskönyvből.

Ismert és énekelt szinkópás dallam szövege fölé a ritmus kiírása stb. stb.

f) Ugyanígy lehet eljárni a $\frac{3}{4}$ -es ütem, a pontozott fél hang, a nyolcad hang és szünet $\left(\begin{array}{c} \text{♪} \\ \times \end{array} \right)$ esetében is.

Természetesen mindig csak 1–2 feladatot veszek ezek közül, fokozatosan haladva a nehezebb felé.

DALLAMI FELADATOK

a) A tanulók már a 3. osztálytól kezdve háromféle dó-val dolgoznak, de a 4. osztályban alaposan átisméttik. Megtanulják a G kulcsot, a bé (♭) és kereszt (#) előjegyzését és dolgoznak úgy is, hogy a G kulcs után nincs előjegyzés – a dó az első pótvonalon van.

Ezeknek a gyakorlása igen fontos, hogy a felső tagozatban erre is lehessen építeni. Így minden feladatlapon foglalkozunk ezzel a problémával is. Elsősorban a megoldandó munkafüzeti feladat előjegyzését figyeltetem meg, megállapítatom a dó helyét, elhelyeztetem a dallam hangjait a vonalrendszeren is. Nem kötelező, de ajánlott feladat minden esetben az is, hogy ugyanazt a dallamot másféle dó-ban is írja le a tanuló. A megoldáshoz ugyanolyan módon jutnak el, mint azt már az előzőkben leírtam. A feladat írásbeli megoldására bőven van hely a munkafüzet 18. oldalától kezdve. A sok üres 5 vonalas sor év végéig is elegendő. Az újabb elhelyezés megállapításánál mindig figyelembe kell venni a dallam hangkészletét és ennek megfelelően kell a dó helyét kijelölni.

b) Újonnan tanult hang esetén igen alaposan be lehet gyakoroltatni az összes változatokat, amelyek előfordulhatnak. Analízis alapján, gondolkodtató kérdések

segítségével újra összegyűjthetnek minden jellemző tulajdonságot az új hanggal kapcsolatban.

Pl. az új hang a „ti”.

Melyik az alsó szomszéd?

Melyik a felső szomszéd?

Melyik két hang között hallottad?

Melyik szomszédhoz van közelebb?

Elhelyeztetem a térben, a betűjelek között a vonalrendszeren minden változatban:

Pl.: d' t l; d' l t; l d' t; t d' l; l t d'; t l d'.

Természetesen mindezeket lassankint mindhárom változatban (#; b; -)

előjegyzéssel elkészítettjük a tanulókkal.

Kottakép segítségével (a könyv megfelelő dala vagy olvasógyakorlata felhasználásával) meg is lehet kerestetni az újonnan tanult hangot. (Megjelölik, aláírják stb.)

c) Apró (kívülről is jól tudott dallamrészletek) leírása először betűjellel, majd hangjeggyel. Vigyázni kell ilyenkor, hogy a ritmus nagyon egyszerű legyen. (Csak 2-3 ütem.) Lehet rövid dallamkiegészítés is. Egyébként erre a munkafüzet feladatai között bőven van lehetőség. Amikor azonban valamelyik dalt a tanulók nem ismerik, vagy nem tudják szolmizálva (összevont osztálynál ez egyáltalán nem ritkaság), a hiányzó részletet betűjellel megadom a tanulóknak. Ritmust is, ha szükséges. Heti fél óra közvetlen óra alatt nem végezhetünk el ugyanannyi anyagot, mint a heti 2 órás osztályoknál.

d) Rövid, igen jól ismert dallamrészlet leírása betűkkel, ritmussal - kitalálni, milyen dalról van szó.

e) Ugyanezt néha meg lehet csinálni hangjegyes változattal is. Pl. az ABCD c. dal első két sorával.

f) Olyan feladatok is adhatók, amikor a tanulók egy adott dallamot a könyvből a munkafüzetbe hangjeggyel lemásolnak, utána aláírják a betűjeleket. Ez elég könnyű feladat, de igen hasznos.

g) Tantervi követelmény az is, hogy a tanulók megfigyelések alapján értsék meg a szöveg tartalma és a dallam hangulati egységének elvét. Alakuljon ki véleményük az énekelt és bemutatott dalok és zeneművek kifejező jellegéről s ebben a dallam, a ritmus, a dinamika és a tempó szerepéről. Ezzel kapcsolatban megállapíthatjuk a tanulókkal a dallam hangulatát is. (Vidám, szomorú.) Hogyan lehetne énekelni: jókedvűen, bánatosan. Milyen tempó illene hozzá? (gyors, mérsékelt, vagy lassú) Hát a dinamikája? (erős, közepes, vagy halk)

Mindezeket aláhúzásos módszerrel lehet kérdezni, vagy a tanuló írja le a már jól ismert és sokszor használt kifejezéseket. Természetesen már az alsóbb osztályokban is szó kerül mindezekről, az osztály színvonalának megfelelően, úgy, hogy 4. osztályban már könnyen tudnak választ adni, mert elégséges tapasztalatra tettek szert.

EGYÉB, vagy ÖSSZETETTEBB feladatok

a) Igen kedvelik az ún. „zenei Lottó”-t. Egy papírlapot kb. 20 mezőre osztotam, és a 4. osztály egész zenei anyagának megfelelően különböző zenei jelekkel töltöttem ki. Öt kérdést adtam fel, amelyekre ugyanúgy X-szel kellett válaszolni,

mint az igazinál. Előjegyzések, dó-elhelyezések, ütembeosztások, ritmusértékek stb. a megoldandó feladatok. Ez inkább év végi játék lehet.

b) Szoktunk „TOTO”-zni is, de ezt már nem lehet önálló óra keretében megoldani.

c) Néha a tanult dalok bizonyos csoportosítását és ennek megfelelően ezek ismétlését szeretném megvalósítani.

Ilyenkor ilyesfajta feladatot kapnak:

Keressetek dalokat a négy év anyagából, amelyek mai életünkről szólnak.

Vagy: Keressetek dalokat a munkáról! Állatokról! Madarokról! Történelmünk egy-egy konkrét eseményéről!

Vagy: melyik dal jut az eszedbe a bölcsőről? (Hej, Vargáné), a piszkafáról? (Házasodik . . .), a szőlőről? (Ettem szőlőt . . .).

Ezeket a dalokat azután a következő közvetlen órán át is ismételjük.

Az önálló óra végén a tanulók a feladatlapokat a munkafüzetbe helyezik el és a felelősök eljuttatják hozzám. Valamennyit átnézem, ellenőrzöm, szükség esetén javítom, néhány szóval, vagy osztályzattal értékelem. A következő közvetlen órán néhány percben megbeszéljük.

Ha közös hiba fordulna elő, akkor a következő feladatlapokon többször adok fel hasonló típusú feladatokat, ily módon lassanként mindenki megérti és megtanulja az adott probléma helyes megoldását.

Jól tudom, hogy a 2. és 3. osztályokban is van fél-fél önálló óra. Ezek kitöltése azonban nem nagy probléma. A feladat megbeszélése, esetleg némi rajzos feladat bőven elegendő a gyakorlatilag 20–22 perces önálló órára. Ez is elsősorban a 3. osztályra vonatkozik. A 2. osztályos tanulók még nem tudnak úgy olvasni, hogy írásbeli tájékoztatónk után önállóan tudjanak dolgozni, viszont a zenei írás-olvasás terén is sok segítségre van szükségük. Így a feladatlapos megoldást csak a 4. osztályban javaslom.

Igaz, elég sok munkát ad a feladatlapok elkészítése, sokszorosítása, de az elért eredmény bőven kárpótol a befektetett munkáért. Egyébként is az összevont osztályok létszáma úgyszólván mindig alacsony.

Alkalomadtán – nem rendszeresen – fel lehet használni egy-egy feladatot az előbbiekből a nem összevont osztályokban is. Elsősorban akkor, ha a zeneileg nem annyira tehetséges, elmaradottabb, nehezebb felfogású tanulóval szeretnék külön foglalkozni. Ilyenkor – csoportos foglalkozásként – igen jó eredménnyel tudtam hasznosítani ezeket.

Jók ezek a feladatlapok időközönkénti felmérés céljaira is.

Természetesen, az önálló osztályokban – a feladatlapokkal dolgozunk – fel lehet használni az éneklés, az élő hangszer és a gépzene által adott lehetőségeket is.

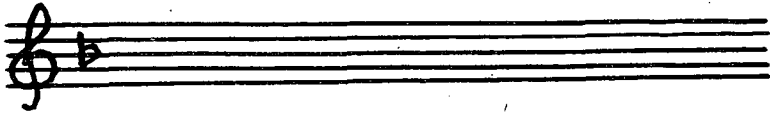
Itt azonban, jelen írásomban, kizárólag az összevont 4. osztály lehetőségeivel foglalkoztam, olyan körülményeket figyelembe véve, hogy a 2. osztályban közvetlen óra folyik, és a 4. osztályosoknak csendben, az előző lehetőségek kizárásával kell dolgozniuk.

Összefoglalva mindezeket, megállapíthatom, hogy az ének-zenei feladatlapok céljuknak megfelelnek, velük eredményt lehet elérni s így az összevont 4. osztályban való hasznosításukat csak ajánlani tudom.

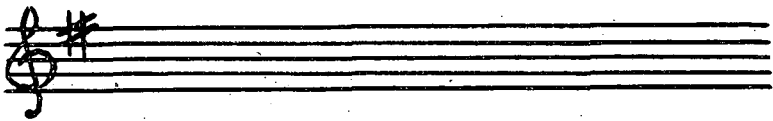
FEELADATLAP-MINTA AZ ELSŐ ÓRÁK EGYIKÉHEZ

.....
név

1. Keresd meg munkafüzetedben a 6. sz. feladatot az 5. oldalon és énekeskönyvedben a 17. oldalt.
 - a) Énekelj el a betűjeles dallamot a könyvből!
 - b) Szedd össze a dal hangjait betűvel!
 - c) Írd le alulról-felfelé haladó sorrendben is!
 - d) Nézd meg munkafüzetedben, mi az előjegyzés?
 - e) Hová kerül akkor a dó?
 - f) Írd le a hangokat az 5 vonalra is!

- g) Csináld meg a feladatot a munkafüzetbe is!
2. Ne felejtse el!
 - G kulcs után: dó:
 - G kulcs után: dó:
3. Nézd meg a dallam ütembeosztását!
 - a) Milyen?
 - b) Hányat számolunk ebben az ütemben?
 - c) Milyen ritmusértékek szerepelnek a dalban? Nevezd meg őket!
hangjeggyel írd le neve másik neve
 - hangjeggyel írd le neve másik neve
4. Ha még jut idő, írd le ugyanezt a dalt énekeskönyved 17. oldaláról betűjelről munkafüzeted 18. oldalára úgy is, hogy a G kulcs után kereszt előjegyzés legyen.
 - a) Hol is lesz akkor a dó?
 - b) Írd le így is a hangjegyeket!

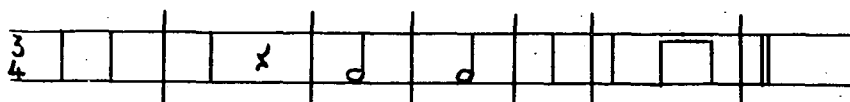

- c) Írd le így a feladatot!
5. Ha még mindig marad idő, gondold a mai dalocskára és rajzolj hozzá!

.....
név

1. Oldd meg a munkafüzet 8. sz. feladatát!
 - a) Húzd alá a hangsúlyos szótagokat!
 - b) Tedd ki ennek megfelelően az ütemvonalakat!
 - c) Írd a szöveg fölé a dal ritmusát!
 - d) Melyik ismert dalunk ritmusa, ugyanilyen?
2. Milyen ütembeosztást írtak feladatunk elejére?

3. Hányat számolunk ebben az ütemben?
4. Egészítsétek ki ezeket az ütemeket $\frac{3}{4}$ -es ütemekké!

5. $\begin{array}{|c|c|c|} \hline | & | & | \\ \hline d & m & s \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{|c|c|c|} \hline | & | & | \\ \hline s & s & s \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{|c|c|} \hline d & | \\ \hline s & l \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{|c|} \hline d & x \\ \hline s \\ \hline \end{array} \quad ||$

- a) Írd le ezt a dallamot a munkafüzet 18. oldalára úgy, hogy a G kulcs után le előjegyzés legyen.
- b) Milyen ütembeosztású lesz ez a dal?
- c) Írd ki az ütemjelzést a sor elejére!
- d) Hová kerül a dó hang?
- e) Írd le a dalban előforduló 4 hangot az öt vonalra is!
- f) Oldd meg a feladatot a munkafüzetben!
6. Ha még van időd, keress énekeskönyvedben $\frac{3}{4}$ -es dalokat!

.....

.....

7. Ha még mindig van időd, gondolj a Hej, Vargáné... kezdetű dalra és rajzolj hozzá!

DR. HEGYI JÓZSEF
Pécs, Tanítóképző Főiskola

A programlapok alkalmazása a zenei készségek fejlesztésében

A zenei készségek kialakításának célja és feladata:

1. képessé tegye a tanulókat a zene élményeinek és ismereteinek a befogadására,
2. más tárgyakban szerzett készségeket kiegészítve, járuljon hozzá a mindenoldalúan fejlett személyiség fejlesztéséhez.

A zenei készségek területei:

- A zenei élmény felfogásának készsége.
- Az éneklési készség (hangképzés, intonálás).
- A kifejező készség és a zenei ízlés.
- A ritmusérzék és a dallamhallás, s az ezekkel kapcsolatos reprodukálási készség.